

Prihvatanje prividne unije s Rimokatoličkom crkvom samo je sredstvo u borbi protiv grecizacije. Postavljenje Partenija Zografskog za biskupa (prvo postavljenje nakon ukidanja Ohridske arhiepiskopije iz 1776) predstavlja prvu značajnu pobjedu.

G. Ford, Semeinata zadruga vo SR Makedonija (351—363). Mnogo duže trajanje obiteljskih zadruga u Makedoniji nego u drugim jugoslavenskim zemljama ne može se jednostavno tumačiti samo ekonomskom zaostalošću, konzervativizmom ili nepoznavanjem drugih formi socijalne organizacije. Obiteljska zadruga predstavljala je fleksibilno i inteligentno rješenje za uvjete u kojima je donedavno egzistirala Makedonija. Ona je bila izvor osobne i ekonomske sigurnosti te socijalno-psihološka satisfakcija.

M. M. Frejdenberg, Dalmatincite vo balkanskata trgovija od XIV—XVI vek (365—378). Kroz mnoga stoljeća velik dio trgovine balkanskih zemalja odvijao se preko dalmatinskih luka. Dubrovnik se razvio u glavni centar balkanske trgovine. Članak sadrži brojne podatke o Dalmatincima i njihovom udjelu u balkanskoj trgovini.

Na kraju časopisa se nalaze In memoriam prof. Metodiju Sokoloskom i dr. Ristu Poplazarovu.

Ivica Prlender

GODIŠEN ZBORNIK, kniga 11 (37), Filozofski fakultet na Univerzitetot — Skopje, Skopje 1984, str. 332

U odjeljku Istorija predviđenom za historiografske radove nalaze se članci:

Dragan Velkov, Finansiranje i vooružavanje na operativnite sili na srpskata četnička organizacija vo Makedonija vo periodot od 1904 do 1908 godina (5—18). Nakon sloma ilindenskog ustanka intenziviraju se akcije Makedoniji susjednih balkanskih monarhija čiji je krajnji cilj komadanje i podjela makedonskog teritorija. Autor se suprotstavlja tumačenju državnih krugova Kraljevine Srbije i stavovima buržoaske historiografije da je djelovanje poluvojne četničke organizacije u Makedoniji privatna akcija grupe srpskih nacionalista (financirali navodno rentijeri, trgovci i sl.), izuzev možda u samom početku djelovanja. Velkov skreće pažnju na neobjavljene dokumente srpske vlade kojima dokazuje da je »oružana propaganda« bila vođena od strane same vlade i uz usku suradnju vojske i militarističkih krugova. Financiranje je bilo tajno, preko raznih fondova, ali redovito i izdašno što najbolje svjedoči o zainteresiranosti vladajućih struktura Kraljevine Srbije za hegemoniju u Makedoniji. U financiranju žustro su sudjelovala građanska društva kao npr. »Kolo srpskih sestara«, ali su se sredstva nabavljala i na terenu, u makedonskim selima, najviše zahvaljujući pritisku na stanovništvo.

Naoružanje kojeg kao ni novca nije nedostajalo vodilo je porijeklo iz magazina srpske vojske ili je preko njezinih organizacija u strogoj konspiraciji nabavljano iz inozemstva. Pisac konstatira da srpska propaganda, kao i one drugih balkanskih zemalja, predstavlja »neobjavljeni rat vođen isključivo protiv makedonskog naroda i njegove borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje«.

Branko Panov, Ohrid i ohridskata oblast vo XII-ot i XIV-ot vek (19—49). Neposredno pred velike promjene na Balkanu koje donosi IV. križarski rat, veliki dio makedonskih prostora držao je energični bugarski vladar Kalojan. Nakon pada Bizantskog Carstva Ohrid i drugi jugozapadni makedonski krajevi dolaze u sastav Solunskog Latinskog Kraljevstva, ali ih Kalojan preotima i zadržava do smrti (1208). Uskoro do znatnijeg utjecaja u Makedoniji dolazi Srbija zahvaljujući pomoći koju Stefan Prvovjenčani daje Strezu. Streza se uspio učvrstiti u krajevima koje je Kalojan držao u Makedoniji, u svoju kneževinu uspijeva uključiti mnoge gra-

dove, među njima i Ohrid. Za njegove vladavine Ohridska arhiepiskopija počinje igrati sličnu ulogu kao u Samuilovo vrijeme. Strezina kneževina ubrzo prelazi na stranu neprijatelja Srbije. Nakon neuspjelih pregovora koje u ime Stefana Prvovjenčanog vodi njegov brat Sava, Streza pogiba na nerazjašnjen način, 1214. ili 1215. Nove prilike koristi Epirska država koja u svoje granice uključuje velike dijelove Makedonije, među njima Prosek, Prilep i Ohrid. Epirska država, jedna od grčkih država koje pretendiraju na nasljedstvo Bizanta, bila je organizirana po ugledu na bivše Carstvo. Ohrid pored vjerskog postaje značajan vojno-administrativni centar, svakako sjedište teme. Nakon proglašenja Komnena za cara u Ohridu od strane njegovog arhiepiskopa slijedi reakcija Nikeje koja kao protutežu na Balkanu priznaje autokefalnost srpskoj crkvi (1219). Zahvaljujući tome Ohridska arhiepiskopija gubi Rašku, Lipenijsku, Prizrensku i Sremsku eparhiju. Antagonizmom grčkih država okorištava se Ivan Asen II koji snažnu Epirsku državu svodi na maleni teritorij vazalnog mu Solunskog despotstva, a sam podvlašćuje središnje balkanske prostore. Pod bugarskom vlasti Ohridska arhiepiskopija gubi na prestižu.

Nove prilike nastaju nakon obnove Bizantskog Carstva (1261) pod Mihajlom VIII Paleologom. Pri stvaranju Lionske unije likvidira se autokefalnost bugarske i srpske crkve, ali ona nikad nije zaživjela. U planovima o obnovi Latinskog Carstva sudjeluje i kralj Milutin koji je od Karla Valoa za savezništvo između ostalog trebao dobiti i Ohrid, ali čitava stvar propada zbog približavanja Bizanta i Venecije. Ugled Ohridske crkve pod bizantskom vlasti vidljiv je i iz činjenice da joj se dodjeljuje posrednička uloga u dinastičkim borbama između Andronika II i njegova unuka.

Nakon pobjede nad Bugarima nestaje osnovne prepreke za srpsku ekspanziju u Makedoniji. Nakon Stefana Dečanskog, dobitnika kod Velbužda, velike rezultate postiže njegov sin Dušan koji iskorištava nemoć Bizanta i prisvaja Makedoniju. Upravu će povjeriti svojim feudalcima. Proglašenju Patrijaršije prisustvuje i ohridski arhiepiskop što kazuje njezin autokefalni položaj.

Dušanova politika snažno pritišće seljaštvo što pogoduje razvoju bogumilstva. Opozicijski pokret vidljiv je i u bogatijim seljačkim slojevima. Zbog separatizma feudalaca Dušan ne uspijeva učvrstiti carsku vlast. Sevastokrator Branko Mladenović, kojemu je povjerena Ohridska oblast nakon uklanjanja Nikifora Isaka, zadržava vlast i nakon careve smrti. Ohridska oblast, poput drugih feudalnih oblasti u srpskoj državi, sve više se izdvaja kao posebna jedinica. Dinastičke razmirice među posljednjim Nemanjićima koriste braća Vukašin i Uglješa koji se osamostaljuju u Makedoniji. Konačno, 1365, Vukašin postaje priljepkomakedonski kralj. Rezultat bitke na Marici u kojoj Vukašin i Uglješa pogibaju dovodi do novih zapleta u Makedoniji. Kralj Marko nije bio dovoljno snažan da sačuva nasljedstvo pa velike dijelove njegovih teritorija otimaju drugi oblasni gospodari. Za ovaj period još uvijek ostaje nerazjašnjen odnos Andreja Grope, župana Ohridske Kneževine i Prilepskog Kraljevstva kralja Marka. Svakako se s vremenom Gropa oslobodio vazalnog odnosa prema kralju Marku. Feudalna rascjepkanost Makedonije i Srbije olakšavala je tursko prodiranje na Balkan. Najvjerojatnije je da Ohrid pod tursku vlast dolazi između 1385. i 1392. Neke državnice uspjele su se održati i nakon Kosova, sve do smrti kralja Marka I Konstantina Dejanovića, 1395, kada vjerojatno nestaje i ohridska feudalna država koja je prvih godina turske vlasti imala vazalni položaj.

Ivica Prlender

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje
Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1
Cijena ovog broja iznosi 3000 din.
Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1987.